

Antoni Maria Alcover i la lingüística del segle XIX

ANTONI ARNAL I BELLA
Universitat Rovira i Virgili

Les discrepàncies entre Antoni Maria Alcover i Pompeu Fabra sobre la reforma del català modern potser s'haurien de veure, més que com un enfrontament personal,¹ com la conseqüència de dues maneres molt diferents de concebre el llenguatge humà. Mentre que hom pot considerar Fabra un gramàtic del segle XX —segons Ferrater (1981, p. 4), forma part d'una generació de grans gramàtics europeus com Adolf Noreen, Vilém Mathesius, Otto Jespersen i Charles Bally—, Alcover, només sis anys més gran, pertany plenament a la lingüística del segle XIX; les seves idees lingüístiques són pròpies del comparatisme anterior als neogramàtics. La seva concepció de la ciència del llenguatge és la dels comparatistes Franz Bopp, Jacob Grimm, August Friedrich Pott, Abel Hovelacque o Max Müller, els quals apareixen sovint citats al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

Encara que les obres d'aquests autors són una part important de la ciència del llenguatge del segle XIX, de fet, però, no tenen gaire incidència en la lingüística actual. En el cas d'Alcover, passa una cosa semblant. Coromines considera que la seva aportació a la lingüística catalana es limita a la dialectologia i, només en aquest aspecte, hi podem trobar algunes idees encertades. Mentre que «l'esforç de Fabra per tal de crear una ciència lingüística del català va ser un esforç ben reeixit» segons Coromines (1971, p. 399), en canvi,

Balari i Mn. Alcover [...] es lliuraren a la lingüística amb fervor, però llur obra acabà essencialment en un fracàs; un fracàs certament molt erudit, però aquesta erudició, que a casa nostra no podia recolzar en una tradició filològica i lingüística, va ser per a ells més un llast que no un guiatge, per tal com en ells no anava acompanyada d'una dosi igual d'esperit crític.

1. Massot (1985), Moll (1962 i 1983) i Perea (2005) destaquen la importància que tingué per a mossèn Alcover l'enfrontament amb Pompeu Fabra.

És interessant que Coromines posi junts Balari i Alcover, malgrat la diferència d'edat, perquè tots dos pertanyen a la lingüística del segle XIX. Alcover, gairebé vint anys més jove, considerava Balari un mestre. En la necrològica que li dedicà, diu que «el Dr. Balari era una de les poques glòries de la filologia espanyola, y en tal concepte'l veneràvem» (Alcover, 1904, p. 115).

En el discurs presidencial dels Jocs Florals de l'any 1894 (Balari, 1894) —segons Alcover (1904, p. 118), «un parlament magistral a favor de l'autonomia de la nostra llengua»—, Balari comenta una carta de Pérez Galdós al diari *La Prensa* de Buenos Aires (1886) en la qual deia que era una llàstima que Narcís Oller escrivís les novel·les en català i no en castellà, i argumentava que «el catalán no tiene construcción propia. La sintaxis es la castellana y sólo varían las voces». ² Per a Balari, aquesta afirmació va molt més enllà de la qüestió de l'aptitud del català com a llengua literària i afecta la seva filiació com a llengua independent de l'espanyol.

La teoria de l'arbre genealògic (*Stammbaumtheorie*) de les diferents famílies de llengües, que recorda el model darwinianà de l'evolució, es troba al centre de la doctrina comparatista del segle XIX. Agrupant les llengües en famílies, hom presuposa que hi ha hagut una llengua anterior de la qual provenen totes les del mateix grup, de manera que només es pot assignar un progenitor a cada llengua. Per tant, aquest model assumeix que no hi pot haver una llengua ocupant una posició intermèdia amb relació a les branques separades de l'arbre de família. Encara que es poguessin donar canvis a causa del contacte, aquests no afectarien la classificació genètica, la qual vindria determinada per la retenció d'una identitat bàsica heretada a través d'un procés de transmissió regular. De manera que, en el canvi lingüístic, els canvis innovadors haurien de ser sempre desenvolupaments interns de la forma original, cosa que faria que, en casos com el de les llengües romàniques, aquestes mantindrien a través del temps, malgrat el contacte amb altres llengües, unes identitats lingüístiques diferenciades com a continuacions del llatí. Aquest principi de classificació genètica no funcionaria si les llengües es poguessin barrejar, és a dir, si admetíem que el contacte pot afectar, a part del lèxic, les estructures morfosintàctiques.

En el cas de l'anglès, tenim una llengua amb un vocabulari ple de paraules d'origens molt diferents, sobretot d'origen llatí, però genèticament classificada com a llengua germànica. ³ Per això, Max Müller diu que, a l'hora de fer l'arbre d'una família lingüística, no importa quant de vocabulari pot emmanlleva una llengua d'una altra, perquè la seva gramàtica mai no es veu afectada pel manlleu.

2. Alcover (1903, p. 518-520) també comenta aquestes paraules de Pérez Galdós.

3. Com diu Max Müller (1885 [1861], p. 89): «On the evidence of its dictionary, therefore, and treating English as a mixed language, it would have to be classified, together with French, Italian, and Spanish, as one of the Romance or Neo-Latin dialects. Languages, however, though mixed in their dictionary, can never be mixed in their grammar».

In the English dictionary the student of the science of language can detect, by his own tests, Celtic, Norman, Greek, and Latin ingredients, but not a single drop of foreign blood has entered into the organic system of the English speech. The grammar, the blood and soul of the language, is as pure and unmixed in English as spoken in the British Isles, as it was when spoken on the shores of the German ocean by the Angles, Saxons, and Juts of the continent. (Müller, 1885 [1861], p. 84)

Tenint en compte això, Balari considera que, si el català i el castellà són dues llengües diferents, el que diu Pérez Galdós, que «sólo varían las voces», és un contrastentit, perquè

Es un fet provat per la esperiencia que quan un poble pert sa llengua, muda abans de tot sos vocables per los de un altre idioma, servant solament lo que ell te de genial, que es sa propia gramática. (Balari, 1894, p. 35)

Balari sosté el seu raonament amb una citació de les *Lectures on the science of language* de Max Müller,⁴ una obra que Alcover cita sovint i de la qual probablement degué treure la metàfora de l'ànima de la llengua (*soul of the language*), encara que substituint *grammar* per *sintaxis*: «Ja's sab que la sintaxis dins una llengua té una importància capital; ve a esserne l'ànima» (Alcover, 1903, p. 460). «La sintaxis, qu'es l'ànima, el moll...» (Alcover, 1904, p. 54).

En les *Lectures on the science of language* hi ha una reivindicació de la naturalitat dels dialectes enfront de l'artificialitat de les llengües literàries, que esdevindrà un motiu central de la lingüística d'Alcover. Segons Müller (1885 [1861], p. 52), «the literary idioms [...] must be considered as artificial, rather than as natural forms of speech. The real and natural life of language is in its dialects». Quan les llengües literàries han fixat un terme general, els dialectes ens en proporcionen cinquanta, cadascun amb el seu matís de significat; de manera que són les llengües literàries les que deriven i s'alimenten dels dialectes i no pas a l'inrevés (Müller, 1885 [1861], p. 68). Aquesta idea la trobem sovint repetida en les obres d'Alcover acompanyada de citacions de Max Müller, com quan diu que

4. «En la segona de ses *Lectures on the science of language* tractant Max Müller d'aquest matex assumpto porta com à prova lo que's llegeix en lo Catalogo de las lenguas del gesuita Hervás y Panduro, [...]» (Balari, 1894, p. 35). Müller, com a suport de la seva teoria segons la qual la gramàtica és l'ànima de la llengua, fa referència a Hervás (1800), que diu que les llengües s'han de classificar segons llur gramàtica i no segons el vocabulari. Aquesta idea la recull Alcover: «Escoltau lo que'n diu el doctíssim Max Müller dins la seua *Science of Language*, c. iv, de l'obra del P. Hervás: "(...) Ell fonc un dels primers que sentà aqueix principi: la vera afinidat de les llengües cal determinar-la principalment per l'evidencia gramatical, no per la sola similitud de mots". I posa Max Müller dins una nota i per aclarir més el concepte les mateixes paraules del P. Hervás, que diu (i. 65): "Más se deben consultar gramáticas para conocer su carácter propio por medio de su artificio gramatical"» (Alcover, 1915, p. xx-xxi).

[...] el gran Max Müller dins les seues admirables Lectures, fetes a «the Royal Institution» de Londres els anys 1861-1863 sobre «the Science of Language», [afirma] que totes les llengües literàries viuen, se nodrexen, se renouen i s'aguanten precisament dels dialectes, que son l'element viu, la rel, la font, l'ànima de les llengües. Sí, aqueixa bella munió de formes dialectals que, gràcies a Deu, posseim desde Salses fins a Santa Pola, desde Calaceit i els cims nevats de les Maleides fins a Alguer, son la rel, la font, l'ànima, la vida de la llengua catalana. (Alcover, 1911, p. 252-253)

Les *Lectures on the science of language* són una sèrie de conferències que Müller va fer a la Royal Institution of Great Britain, un organisme científic dedicat a l'estudi de la ciència. La primera conferència du el títol «The science of language one of the physical sciences», on diu: «There are two great divisions of human knowledge, which, according to their subject-matter, may be called *physical* and *historical*. Physical science deals with the works of God, historical science with the works of man» (Müller, 1885 [1861], p. 23). Argumenta que la ciència del llenguatge és una ciència física i els seus mètodes han de ser els mateixos que hom ha seguit amb èxit en botànica, geologia, anatomia i altres branques de l'estudi de la natura.⁵ En la ciència del llenguatge, «language itself becomes the sole object of scientific inquiry. Dialects which have never produced any literature at all, [...]» (Müller, 1885 [1861], p. 24-25).

Durant la segona meitat del segle XIX, fins al canvi de paradigma de finals de segle,⁶ la llengua era considerada un organisme que s'havia d'estudiar com altres fenòmens naturals.⁷ Gaston Paris, en el «Préface» de la gramàtica de Diez, diu que els treballs dels lingüistes «révèlèrent cette vérité, si brillamment développée dans le récent livre de M. Max Müller, que toutes les langues sont soumises à des lois générales et spontanées, et que leur organisme n'est ni moins logique ni moins admirable que celui de tous les phénomènes naturels» (Paris, 1863, p. II).

Alcover considera que fa ciència del llenguatge estudiant els dialectes, com les ciències físiques investiguen el seu objecte d'estudi. Les *eixides filològiques* que feia, de vegades dalt d'un matxo,⁸ pels poblets de muntanya a la recerca de les di-

5. La idea de l'estudi de la llengua com una ciència natural es troba en una altra obra citada per Alcover: Hovelacque (1876, p. 1).

6. Per a Sampson (1980, p. 13), «the years around 1900 happen to have marked an important turning-point in the history of modern linguistics».

7. Segons Pott (1833, p. xvii), també citat per Alcover, la llengua, com tots els objectes naturals («wie jeder organische Naturgegenstand»), es troba en un estat de canvi constant durant la seva vida.

8. Un text de Rovira i Virgili de l'any 1912, que segons Ginebra reproduïx unes paraules de Fabra, en què parla d'Alcover, trasllueix la incomprensió que la seva tasca lingüística suscitava a l'Institut d'Estudis Catalans: «Ab mossèn Alcover, no més hi ha a fer una cosa: comprarli un matxo pera que's dediqui a arregar mots pels poblets de la montanya. Per què l'han posat a l'Institut d'Estudis Catalans a mossèn Alcover? ¿Per què no li han comprat un matxo?» (Ginebra, 2012, p. 79).

ferents maneres de dir les coses en català, eren com les expedicions científiques dels botànics o dels entomòlegs a la recerca de nous espècimens. Considera que «Una llengua no es res escrit, mort, sino qualcom parlat, vivent. Com *organisme vivent*,⁹ la llengua catalana es idèntica amb totes les seues maneres y variants locals» (Alcover, 1908, p. 26). Per tant, no es pot canviar ni millorar, com no es pot canviar un organisme natural, i encara que les llengües canvien contínuament per l'acció dels parlants, com diu Müller (1885 [1861], p. 40), «it is not in the power of any man either to produce or to prevent it». Inventar paraules o normes gramaticals, que segons Alcover és el que pretenia fer Fabra, seria com voler canviar les lleis de la circulació de la sang. Com diu Max Müller (1885 [1861], p. 40): «We might think as well of changing the laws which control the circulation of our blood [...] as of altering the laws of speech, or inventing new words according to our pleasure».

Encara que Alcover (1919, p. 356) reconegués que «En Fabra! Come filòleg és un bon filòleg que cal tenir en conte», era difícil que es posessin d'acord perquè partien de dues maneres molt diferents de concebre què és una llengua. La manera de veure la llengua que tenia Alcover, com d'una mena d'organisme espiritual que viu en els diversos parlars del poble, que no es pot modificar ni canviar, havia de xocar per força amb Fabra, que, com diu Ferrater (1981, p. 3), no va perdre mai de vista que una llengua és un objecte funcional, una eina de comunicació. Per a Fabra, la llengua és un sistema de mitjans d'expressió adequats a un fi, és a dir, una eina, i per tant el seu valor depèn de com aconsegueix aquesta finalitat.¹⁰ Es veu, doncs, que mentre que per a Alcover la variació diatòpica és un valor, com ho pot ser en la flora o en la fauna, en canvi, per a Fabra, el valor de la llengua, que veu com una institució de naturalesa social,¹¹ es troba no en la varietat, sinó en l'eficàcia com a eina de comunicació. El propòsit de Fabra era fer del català un instrument la principal qualitat del qual fos l'eficàcia, i per això calia reduir-ne la variació. En aquest sentit, són reveladores les paraules d'Alcover, de l'any 1920, quan ja s'havia distanciat de l'IEC:

9. La cursiva és meua.

10. Lamuela i Murgades (1984, p. 35-36) destaquen la similitud de plantejaments entre Fabra i l'Escola de Praga, en què la llengua és concebuda com un sistema de mitjans d'expressió apropiats a un fi. La primera de les *Thèses des Travaux du Cercle Linguistique de Prague* (1929) diu: «Produit de l'activité humaine, la langue partage avec cette activité le caractère de finalité. [...] De ce point de vue, la langue est un système de moyens d'expression appropriés à un but» (Lamuela i Murgades, 1984, p. 108).

11. Saussure (1971 [1916], p. 33) en la definició que fa de *llengua* parteix del fet «que la langue est una institution sociale», semblant a les institucions polítiques o jurídiques. Fabra, com Saussure, també considerava la llengua com una institució d'índole social; per això diu que en la llengua escrita fóra intolerable «que hi traspuessin els capricis d'un escriptor oblidós del que és aquesta institució de naturalesa social que anomenem llengua» (Fabra, 1932, p. 125).

La Ciència Llingüística lo que demana, lo que vol, son diccionaris de totes les varietats dialectals, escrites i parlades, de totes les llengües, perquè just dins aquells sementers dialectals, parlats o escrits, se troben totes les formes, totes les modulacions, totes les vibracions, tots els matissos, totes les manifestacions de l'ànima dels pobles, fedors de totes les llengües, rels i fontanals de totes les parlades. Això demana la Ciència Llingüística. Ara En Fabra, naturalment, vol una altra cosa, lo... Diccionari de la Llengua Literària, perquè ab l'escusa de la literatura, no hi admetrà més que lo que a ell li donarà la aconfessional gana, lo que ell anomena Català normal. (Alcover, 1920, p. 311)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni Maria (1903). *Questions de llengua y literatura catalana*. Palma: Amengual y Muntaner.
- (1904). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, t. II.
- (1908). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, t. IV.
- (1911). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, t. VI.
- (1915). «Pròleg». A: FORTEZA, Tomás. *Gramática de la lengua catalana*. Palma: Escuela Tipográfica Provincial, p. V-LXXXVII.
- (1919). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, t. X.
- (1920). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, t. XI.
- BALARI, Joseph (1894). *Discurs llegit en la Festa dels Jochs Florals del any 1894*. Barcelona: La Renaixensa.
- COROMINES, Joan (1971). *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor.
- FABRA, Pompeu (1932). *El català literari*. Barcelona: Barcino.
- FERRATER, Gabriel (1981). *Sobre el llenguatge*. Barcelona: Quaderns Crema.
- GINEBRA, Jordi (2012). «La implantació social del fabrisme: l'acció d'Antoni Rovira i Virgili». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Fabra, encara: Actes del III Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra» (Tarragona, 17, 18 i 19 de desembre de 2008)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 73-83.
- HERVÁS, Lorenzo (1800). *Catálogo de las lenguas de las naciones conocidas*. Vol. 1: *Lenguas y naciones americanas*. Madrid: Imprenta de la Administración del Real Arbitrio de Beneficencia.
- HOVELACQUE, Abel (1876). *La linguistique: Histoire naturelle du langage*. París: C. Reinwald.
- LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MASSOT, Josep (1985). *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, Francesc de B. (1962). *Un home de combat (Mossèn Alcover)*. Palma: Moll.
- (1983). *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MÜLLER, F. Max (1885 [1861]). *Lectures on the science of language*. 9a ed. Londres: Longmans, Green, and Co.

- PARIS, Gaston (1863). «Préface». A: DIEZ, Frédéric. *Introduction a la grammaire des langues romanes*. París; Leipzig: A. Franck, p. I-XIX. [Trad. de Gaston Paris]
- PEREA, Maria Pilar (2005). *Antoni M. Alcover: Dialectòleg, gramàtic, polemista*. Castelló de la Plana: Fundació Germà Colón; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- POTT, August Friedrich (1833). *Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der Indo-Germanischen Sprachen*. Lemgo: Meyerischen Hof-Buchhandlung.
- SAMPSON, Geoffrey (1980). *Schools of linguistics: Competition and evolution*. Londres: Hutchinson.
- SAUSSURE, Ferdinand de (1971 [1916]). *Cours de linguistique générale*. Ed. de Charles Bally, Albert Sechehaye i Albert Riedlinger. París: Payot.